

Running head: VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS: DIRECT
EFFECT MODELING VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL EN INTERACTIE
EFFECT RESPONSIVITEIT VAN OUDERS

Universiteit Utrecht

Master psychologie, Kind & Jeugd

De vijandige attributiestijl van kleuters: een direct effect van modeling van de
vijandige attributiestijl en een interactie effect van responsiviteit van ouders

Mark Boerman (3537609)

6 juli 2015

Begeleider: A. van Dijk MSc

Tweede beoordelaar: dr. S.C.E. Thomaes

Samenvatting

Dit onderzoek bekijkt of modeling van vijandige attributiestijl (overmatige attributie van een vijandige intentie) van ouders leidt tot een hogere mate van een vijandige attributiestijl van het kind. Hierbij wordt verwacht dat dit verband sterker is wanneer er sprake is van een lagere mate van responsiviteit bij ouders. Hiervoor deden 109 ouders en diens kind van tussen de vier en zeven jaar mee. Eerst werd de vijandige attributiestijl van het kind gemeten en daarna de modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder door middel van een prentenboek. De ouder vulde daarnaast een vragenlijst over responsiviteit in. Ingaand tegen de verwachting blijkt uit de resultaten dat er geen verband bestaat tussen modeling van de vijandige attributiestijl van ouder en de vijandige attributiestijl van het kind en dat er geen moderatie is van responsiviteit op dit verband.

Kernbegrippen: kleuters, vijandige attributiestijl, modeling, responsiviteit, ouders

Abstract

The present study examines whether modeling of a hostile attribution bias (excessive attribution of hostile intent) by parents predicts the hostile attribution bias of the child. The expectation was that this effect will be stronger when parents are less responsive. Participants in this study were 109 parents and their children, who were four to seven years old. The hostile attribution bias of the child was measured first. Next, the modeling of hostile attribution bias by parents was examined through them reading a picturebook to their child. The parents filled in a questionnaire about responsive parenting. Contrary to the expectations there was no relation between modeling of hostile attribution bias by the parent and the hostile attribution bias of the child. This relationship was not moderated by the responsiveness of the parent.

Keywords: toddler, hostile attribution bias, responsiveness, parents

Inleiding

Kinderen zijn voortdurend bezig om de intenties van anderen in te schatten, ook wel intentie attributie genoemd. Hierdoor weten kinderen hoe zij op het gedrag van anderen moeten reageren (Crick & Dodge, 1994). De vaardigheid om intenties toe te schrijven ontwikkelt zich gedurende de peuterjaren (Crick & Ladd, 1993). Vanaf deze leeftijd worden er verschillen zichtbaar in hoe vaak kinderen de intenties van anderen als goedaardig of vijandig interpreteren (Dodge, 2006). Als kinderen de neiging hebben om vaak vijandige intenties te attribueren, dan kan er gesproken worden van een vijandige attributiestijl (Dodge 1980; Dodge & Frame 1982; Dodge et al. 1984).

Een vijandige attributiestijl wordt zichtbaar in een ambigue sociale situatie die gerelateerd kan worden aan fysieke agressie of de intentie om iemand te kwetsen (Dodge, Coie & Lynam, 2006). Een voorbeeld van zo'n situatie: een jongen speelt op het schoolplein terwijl er een jongen voorbij komt rennen die op de hand van deze jongen gaat staan. De jongen heeft pijn. Deze jongen kan zich hierbij afvragen waarom de andere jongen op zijn hand ging staan. Hierbij kan de jongen een attributie toekennen, variërend van goedaardig, per ongeluk, dubbelzinnig, tot vijandig (Crick & Dodge 1994). Wanneer er bij deze jongen sprake is van een vijandige attributiestijl, dan zou het bijvoorbeeld kunnen antwoorden met dat de andere jongen expres op de hand ging staan en hem pijn wilde doen.

In een literatuurreview van Dodge (2006) naar de verschillen in attributiestijlen wordt gesteld dat een vijandige attributiestijl in verband staat met een hogere mate van agressief gedrag. Een meta-analyse van De Castro, Veerman, Koops, Bosch en Monshouwer (2002) sluit hierbij aan waarbij naar voren komt dat een vijandige attributiestijl een sleutelrol speelt in de ontwikkeling en het aanhouden van externaliserend probleemgedrag. Hierbij zou een vijandige attributiestijl problematische sociale interacties veroorzaken doordat deze kinderen door hun vijandige interpretaties vaker agressief reageren. Niet-agressieve interacties, waarbij het kind prosociaal gedrag kan aanleren, komen hierdoor minder voor. Daarom is het belangrijk om de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl bij kinderen te begrijpen.

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

Verschillende theorieën onderbouwen de rol van ouders in de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl bij kinderen. De ‘sociale informatie verwerking’ theorie veronderstelt dat de attributiestijl van kinderen onder andere wordt beïnvloed door eerdere ervaringen met ouders (Dodge, 1986). Costanzo en Dix (1983) stellen dat deze ervaringen worden opgedaan door onder andere observaties van hun ouders’ gedrag. Zo zouden kinderen die meer harde of bestraffende interacties met hun ouders hebben de wereld hierdoor als vijandiger interpreteren. Wilson en Herrnstein (1985) stellen dat ouders door overdracht van hun waarden en attitudes aan hun kinderen agressief gedrag kunnen rechtvaardigen. Deze overdracht zou worden versterkt door momenten waarop er interactie plaatsvindt tussen ouder en kind. Vanuit deze theorieën wordt gesteld dat de interactie tussen ouder en kind van invloed is op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl van het kind. In dit onderzoek wordt specifiek gericht op het verband tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind. Dit zal bijdragen aan de kennis over hoe de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl bij jonge kinderen kan worden beïnvloed.

Eerder onderzoek naar het verband tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind geeft gedeeltelijke ondersteuning voor de aanwezigheid van dit verband. In onderzoek van Bickett, Milich en Brown (1996) komt naar voren dat agressieve jongens dezelfde neiging hebben om vijandigheid af te leiden uit ambigue situaties als hun moeder. In onderzoek van MacBrayer, Milich en Hundley (2003) werd het verband gevonden tussen moeder en dochter. Echter was dit verband niet aanwezig tussen moeder en zoon. In onderzoek van Nelson, Mitchell en Yang (2008), waarbij zowel vaders als moeders deelnamen aan het onderzoek, werd er een verband gevonden tussen de vijandige attributiestijl van moeder en kind maar niet tussen de vijandige attributiestijl van vader en kind. In onderzoek van Halligan, Cooper, Healy en Murray (2007) werd er geen verband gevonden tussen de vijandige attributiestijl van vaders of moeders en de vijandige attributiestijl van het kind. Er kan geconcludeerd worden dat bovenstaande onderzoeken het verband tussen de vijandige attributiestijl van ouder en de attributiestijl van het kind maar deels onderbouwen.

Naast dat het verband tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind in eerder onderzoek maar deels ondersteund wordt, maken deze onderzoeken ook niet inzichtelijk hoe deze attributiestijlen van invloed zijn op elkaar. In deze onderzoeken werden de attributiestijl van ouder en kind apart gemeten

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

waardoor er geen informatie beschikbaar is over hoe de attributiestijlen zichtbaar worden en van invloed zijn op elkaar wanneer er sprake is van interactie tussen ouder en kind (Healy, Murray, Cooper, Hughes & Halligan, 2015). Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de tegenstrijdige resultaten en het maar deels bevestigd zien van het verband.

Daarnaast meten deze onderzoeken de vijandige attributiestijl van ouders niet door middel van directe observaties maar vaak op een indirecte manier zoals vragenlijsten. Onderzoek van Zaslow en collega's (2006) toonde aan dat onderzoek door middel van directe observaties, in vergelijking met bijvoorbeeld vragenlijsten, zorgde voor de grootste voorspellende waarde van ouderschap op het sociaal emotioneel functioneren van het kind. Om deze reden zal er in dit onderzoek door middel van directe observatie worden gekeken hoe ouders' vijandige attributiestijl in interactie met het kind invloed heeft op de vijandige attributiestijl van het kind. Deze vorm van interactie wordt ook wel modeling genoemd.

Naast de invloed van modeling van attributiestijlen door ouders op de attributiestijl van het kind, wordt er in dit onderzoek ook stil gestaan bij de rol van de opvoeding. Hierbij is de verwachting dat positief ouderschap een buffereffect kan hebben op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl bij het kind. In de 'sociale informatie verwerking' theorie wordt gesteld dat opvoeding van ouders van invloed is op de attributiestijl van het kind (Dodge, 1986). Deze theorie wordt ondersteund door onderzoek van Weiss, Dodge, Bates en Pettit (1992), waarin er een verband werd gevonden tussen een harde opvoedstijl en een vijandige attributiestijl van het kind. Ander onderzoek van Nelson en Coyne (2008) vond een verband tussen een aversieve opvoedstijl van vader en een vijandige attributiestijl van het kind. Hierbij werd ook aangetoond dat de aanwezigheid van meer warmte en responsiviteit in de opvoeding leidde tot minder emotionele problemen bij jongens. Vanuit het onderzoek werd gesteld dat positief ouderschap mogelijk als buffer kan fungeren bij de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl van het kind. Onderzoek van Domitrovich en Bierman (2001) laat zien dat er een verband is tussen de opvoeding van ouders en sociaal gedrag en sociale probleemoplossingsvaardigheden van het kind. Deze onderzoeken tonen dat positief ouderschap zo op een meer globaal niveau invloed heeft op de sociale ontwikkeling van het kind. Dit zou van invloed kunnen zijn op de momenten waarop modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder plaatsvindt. De verwachting hierbij is dat positief ouderschap op

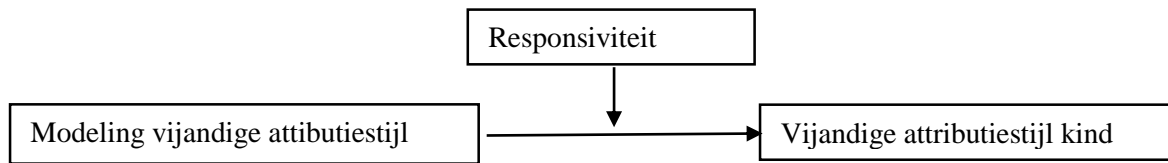
VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

deze manier het effect van de modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder op de vijandige attributiestijl van het kind kan bufferen.

In dit onderzoek wordt gericht op een aspect van positief ouderschap namelijk responsiviteit van ouders. Responsiviteit is de mate van alertheid waarmee de ouder reageert op de behoeften, signalen en gemoedgesteldheid van het kind (Gerris, Vermulst, Van Boxtel, Janssens, Van Zutphen & Felling, 1993). In onderzoeken blijkt dat responsiviteit van ouders inderdaad van invloed is op de sociale ontwikkeling van het kind. Zo staat responsiviteit in verband met sociale competenties en communicatievaardigheden van jonge kinderen (Connell & Prinz, 2002; Landry, Smith & Swank, 2006; Landry, Smith, Swank, Assel & Vellet, 2001). In het huidige onderzoek wordt daarom gekeken of responsiviteit van ouders een 'buffer effect' heeft op het verband tussen modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder en de vijandige attributiestijl van het kind.

In dit onderzoek zal er naar het directe effect van modeling van vijandige attributiestijl door de ouder op de vijandige attributiestijl van het kind gekeken worden. Daarnaast zal er worden gekeken naar het modererende effect van responsiviteit op dit verband (zie Figuur 1). Hierbij is de hypothese dat een hogere mate van modeling van de vijandige attributiestijl van ouders leidt tot een hogere mate van vijandige attributiestijl van het kind. De vijandige attributiestijl zal gemeten worden aan de hand van ambigue situaties die staan afgebeeld in een prentenboek. Daarna zal de modeling van de vijandige attributiestijl van ouder gemeten worden door middel van hetzelfde prentenboek. Naast dit directe effect wordt er ook een modererend effect verwacht: de responsiviteit van ouders, gemeten door middel van een vragenlijst, beïnvloedt het directe verband tussen de modeling van vijandige attributiestijl van ouder en die van het kind. Hierbij is de hypothese dat een hogere mate van modeling van de vijandige attributiestijl van ouders minder sterk samenhangt met de vijandige attributiestijl van het kind wanneer er bij de ouder sprake is van een hogere mate van responsiviteit.

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

Figuur 1. Hypothesen omtrent Modeling Vijandige Attributiestijl van Ouders, Vijandige Attributiestijl van het Kind en Responsiviteit van Ouders.

Methoden

Participanten

Er namen voornamelijk moeders deel aan het onderzoek (91 moeders en 18 vaders). De leeftijd van ouders lag gemiddeld op 37.35 jaar ($SD= 4.49$). De meeste ouders waren van Nederlandse afkomst (95.4%) en hadden verschillende opleidingsniveaus (MAVO/VMBO 5.5%, HAVO/VWO 2.8%, MBO 34.9%, HBO/WO 55%). Van de kinderen die deelnamen aan het onderzoek waren er 52 meisje en 57 jongen waarvan de leeftijd tussen de vier en zeven jaar ($M= 5.26$, $SD= 0.72$) lag. Ouders konden aangeven of er bij het kind sprake was van enige vorm van professionele hulpverlening. Uit gegeven antwoorden kwamen geen vormen van hulpverlening naar voren die mogelijk van invloed waren op de resultaten.

In diverse gemeenten door heel Nederland werden basisscholen benaderd met de vraag of er op het schoolplein ouders met kinderen tussen de vier en zeven jaar oud benaderd mochten worden voor het onderzoek. Hierbij zou het enkel gaan om het noteren van contactgegevens zodat ouders op een later moment gecontacteerd konden worden over eventuele deelname aan het onderzoek. Daarnaast zijn er via social media, verenigingen en een kerkgemeenschap contactgegevens van ouders verkregen.

In totaal zijn de contactgegevens van 191 ouders verkregen. Met deze ouders werd telefonisch contact opgenomen door een onderzoeksmedewerker. Uit het telefonisch contact bleek dat van deze ouders 109 ouders deel wilden nemen aan het onderzoek. Ouders die niet deel wilden nemen aan het onderzoek gaven hiervoor de redenen dat zij geen tijd hadden voor het onderzoek, afzagen van deelname door persoonlijke omstandigheden of dat ze niet in konden stemmen met de video-opnames die

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

gedurende het onderzoek gemaakt zouden worden. Daarnaast waren er ouders waarbij er geen telefonisch contact plaats heeft kunnen vinden vanwege bijvoorbeeld onbereikbaarheid.

Procedure

Alvorens het onderzoek van start ging werd door ouders een toestemmingsverklaring ondertekend. Hierin stond onder andere vermeld dat deelname aan het onderzoek vrijwillig was en dat er video-opnames werden gemaakt. Aan het begin van het onderzoek werden ouder en kind geïnstrueerd over hoe het onderzoek er uit zou gaan zien. Daarbij werd het kind door middel van een symbolenkaart uitgelegd uit welke fases het onderzoek bestond waarbij het kind na elke fase als beloning een sticker mocht uitzoeken. Bij de instructie werd vermeld dat de ouder tijdens de meting tussen onderzoeker en kind niet mocht horen en zien hoe de interactie plaatsvond.

Er werd begonnen met de meting van de vijandige attributiestijl van het kind waarbij de onderzoeker voorlas aan het kind. Tijdens deze meting werd de ouder geïnstrueerd om in een andere ruimte een begin te maken met een ongeveer 15 minuten durende online vragenlijst over responsiviteit (en andere aspecten die deel vormden van een grotere studie).

Hierna vond de meting van de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders plaats waarbij de ouder aan het kind voorlas. Hierdoor kon de meting van modeling van de vijandige attributiestijl van ouders niet van invloed zijn op de meting van de vijandige attributiestijl van het kind. De ouder kreeg de instructie om de vier verhalen van het prentenboek aan het kind voor te lezen. Hierbij mocht de ouder zijn/haar eigen stijl van voorlezen toepassen. Nadat het onderzoek afgerond was kreeg de ouder een debriefing waarbij meer werd uitgelegd over het onderzoek en men vragen kon stellen. Het kind mocht de symbolenkaart met stickers, na afloop van het onderzoek, houden. Het onderzoek duurde in totaal ongeveer 45 minuten.

Meetinstrumenten

Vijandige attributiestijl kind

De vijandige attributiestijl van het kind is onderzocht aan de hand van verhaaltjes over ambigue situaties die gerelateerd kunnen worden aan fysieke agressie of de intentie om iemand te kwetsen. Wanneer situaties een ambigu karakter hebben wordt het kind minimaal beïnvloed in het toepassen van een attributie en zal het daarom een zo natuurlijk mogelijke manier een attributie toepassen (Dodge, Coie & Lynam, 2006).

Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van een vooraf opgesteld prentenboek waarin ambigue situaties afgebeeld staan. Het boek draagt de naam 'Kinderen op school' en kent vier ambigue situaties die het kind ook in zijn/haar leven tegen zou kunnen komen. Elke situatie wordt afgebeeld door middel van twee platen waarop steeds twee of meer kinderen staan afgebeeld. De hoofdpersoon in het verhaal heeft dezelfde sekse als die van het kind. De afgebeelde kinderen vertonen op alle platen een emotioneel neutrale gezichtsuitdrukking. Een voorbeeld van een afgebeelde situatie is twee kinderen die op een speeltoestel staan. Bij de eerste plaat staan de beide kinderen los van elkaar op het speeltoestel. Bij de tweede plaat staat de voet op de hand van het andere kind. Vanuit de positie van de kinderen is niet af te leiden of er opzet in het spel is. De platen kennen geen tekst waarbij de onderzoeker het kind enkel wees op het betreffende voorval. In het voorbeeld sprekend wees de onderzoeker het kind op dat de voet van het ene kind op de hand van het andere kind staat. Hierbij werd het kind, in de vorm van een open vraag ('Waarom doet hij dat?'), gevraagd om een attributie toe te kennen. De antwoorden van het kind werden gecodeerd in een vijandige, goedaardige, ambigue of geen attributie (zie hieronder). Vervolgens zijn deze attributies opgesplitst in 1 = vijandig en 0 = niet-vijandig. Het aantal vijandige attributies werd opgeteld waarbij er een totaalscore van 0 tot 4 mogelijk was. Hierbij wees een score van 4 op een meer vijandige attributiestijl van het kind. De betrouwbaarheid van dit instrument bleek zwak te zijn ($\alpha = .41$)

Modeling vijandige attributiestijl ouders

Voor de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders werd gebruik gemaakt van het prentenboek wat ook als instrument werd gebruikt om de vijandige attributiestijl van kinderen te meten. Dit keer werd het boek niet door de onderzoeker maar door de ouder aan het kind voorgelezen. Omdat de platen geen tekst kennen moesten de ouders hun eigen invulling geven aan de platen. De gegeven antwoorden werden naderhand op dezelfde manier gecategoriseerd en werden dezelfde scores hieraan verbonden als het geval was bij de vijandige attributiestijl van het kind. De betrouwbaarheid van dit instrument bleek zwak te zijn ($\alpha = .52$)

Responsiviteit

Responsiviteit werd gemeten met de Nijmeegse Opvoedings Vragenlijst (NOV) (Gerris, Vermulst, Van Boxtel, Janssens, Van Zutphen, & Felling, 1993). De vragenlijst meet verschillende aspecten van de opvoeding door ouders: emotionele ondersteuning en (autoritaire en autoritatieve) controle. Voor dit onderzoek werd één van de zeven subschalen gebruikt; de subschaal 'Responsiviteit'. De subschaal bestaat uit acht vragen (voorbeeldem: 'Als het niet zo goed met mijn kind gaat dan lukt het mij om mijn kind te troosten'). De vragenlijst maakt gebruik van een 6-punts Likertschaal (1 = *helemaal mee oneens* en 6 = *helemaal mee eens*). Van de acht vragen werd vervolgens een gemiddelde score berekend. Een gemiddelde score van 6 wees op een hogere mate van responsiviteit. De betrouwbaarheid van dit instrument blijkt uit eerder onderzoek op subschaal-niveau van goed ($\alpha = .80$) niveau te zijn (Gerris, Vermulst, Van Boxtel, Janssens, Van Zutphen, & Felling, 1993). De betrouwbaarheid van de vragenlijst bleek in deze studie ook van goed ($\alpha = .83$) niveau te zijn.

Codering vijandige attributiestijl

De gegeven antwoorden van zowel ouder als kind bij de voorleesmomenten werden naderhand gescoord. Door middel van het bekijken van de opgenomen video's werden de antwoorden in de categorieën vijandig, goedaardig, ambigu of geen attributie ingedeeld.

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

Het coderen van de attributie van het kind en de ouder was gebaseerd op regels zoals deze zijn toegepast in eerdere onderzoeken (Dodge, 1980; MacBrayer, Milich & Hundley, 2003; Bickett et al., 1996). Een goedaardige attributie werd toegewezen als de negatieve gebeurtenis werd beschreven als gevolg van een ongeval of misverstand (bijvoorbeeld: “Hij lette niet goed op”). Een vijandige attributie werd toegewezen als de negatieve gebeurtenis werd toegeschreven aan opzettelijk of doelbewust handelen van de veroorzaker van de gebeurtenis waarbij het andere kind werd buitengesloten (bijvoorbeeld: “Omdat hij hem stom vindt”). Een ambigue attributie werd toegewezen wanneer het kind zowel een vijandige als goedaardige attributie toepaste en hierbij geen voorkeur kenbaar maakte (bijvoorbeeld: Omdat hij het niet gezien heeft en omdat hij zijn vriend niet is). Wanneer het kind geen antwoord gaf op de vraag of vertelde het antwoord niet te weten, dan werd dit ingedeeld bij geen attributie.

De antwoorden van participanten werden door twee onderzoekers gecodeerd volgens een vooraf opgesteld codeerschema waarbij de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid per vraag werd berekend. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid was acceptabel, met kappa's tussen de $\kappa = .58$ en $\kappa = .93$ voor de vijandige attributiestijl van het kind en modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder.

Data-analyses

De analyses werden uitgevoerd met behulp van het softwareprogramma SPSS (IBM, 2013). Hierin werden de scores van de variabelen modeling vijandige attributiestijl ouders en responsiviteit gecentreerd om multicollineariteit te voorkomen. Er werd een hiërarchische regressie analyse uitgevoerd waarin het directe effect van modeling van vijandige attributiestijl van ouder op de vijandige attributiestijl van het kind werd getoetst. Hier werd een interactie effect, van responsiviteit van ouders en de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders, aan toegevoegd.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

De gegevens van één participant werden verwijderd omdat de gegevens van deze testafname niet compleet waren. Er werden drie participanten uitgesloten van de analyses omdat er bij het voorleesmoment tussen de onderzoeker en het kind twee of meer keer geen attributie was gegeven door het kind. Het totaal aantal participanten kwam hierdoor op 105.

Gemiddelden, standaarddeviaties en correlaties van de variabelen vijandige attributiestijl kind, modeling vijandige attributiestijl ouders en responsiviteit zijn weergegeven in Tabel 1. Omdat er niet werd voldaan aan de voorwaarde van de assumptie van normaalverdeling voor de variabele responsiviteit werd er voor gekozen om de correlaties te berekenen met behulp van de bootstrap resampling methode (n=1000). Geen van de variabelen waren onderling gecorreleerd.

Tabel 1.

Gemiddelden (M), Standaarddeviaties (SD), Range, Correlaties (r) en Betrouwbaarheidsintervallen (CI) van de Variabelen: Vijandige Attributiestijl Kind (VAK), Modeling Vijandige Attributiestijl Ouders (MOD) en Responsiviteit (RESP), (N = 105).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Range</i>	1		2	
				<i>r</i>	<i>CI</i>	<i>r</i>	<i>CI</i>
1. VAK	1.67	1.10	0 - 4				
2. MOD	.33	.28	0 - 4	.21	[-.025; .407]		
3. RESP	5.33	.47	3.38 - 6	.03	[-.147; .203]	.04	[-.129; .215]

Hypothesetoetsing

Omdat er niet werd voldaan aan de voorwaarde van de assumptie van normaalverdeling voor de variabele responsiviteit, werd er voor gekozen om een hiërarchische regressieanalyse uit te voeren met behulp van de bootstrap resampling methode (n=1000). Om aan de voorwaarde van de assumptie van

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

multicollineariteit te voldoen werden de variabelen modeling vijandige attributiestijl ouders en responsiviteit gecentreerd. Aan de voorwaarde van de assumptie van homoscedasticiteit werd voldaan.

De eerste hypothese was dat een hogere mate van modeling van de vijandige attributiestijl van ouders in verband stond met een hogere mate van de vijandige attributiestijl van het kind. Bij de hiërarchische regressieanalyse is hiervoor bij de eerste stap de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders toegevoegd om het verband tussen deze modeling en de vijandige attributiestijl van het kind te toetsen. De modeling van de vijandige attributiestijl van ouders bleek niet in verband te staan met de vijandige attributiestijl van het kind: het gebootstrapte betrouwbaarheidsinterval voor de regressiecoëfficiënt includeerde een nul-waarde (zie Tabel 2).

De tweede hypothese was dat een hogere mate van responsiviteit bij ouders het verband tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind zou afzwakken. Om dit moderatie-effect van responsiviteit van ouders op dit verband te toetsen werd er bij de tweede stap responsiviteit van ouders toegevoegd. Vervolgens werd bij de derde stap de interactievariabele toegevoegd. Een moderatie-effect van responsiviteit op het verband tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind werd niet gevonden: het gebootstrapte betrouwbaarheidsinterval voor de regressiecoëfficiënt includeerde een nul-waarde. De resultaten van de hiërarchische regressieanalyse zijn weergegeven in tabel 2.

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

Tabel 2.

Gebootstrapte Resultaten Hiërarchische Regressieanalyse voor de Voorspelling van Vijandige Attributiestijl Kind (VAK) door Modeling Vijandige Attributiestijl Ouders (MOD) en Interactie-effect Responsiviteit (RESP) (N = 105).

Model	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>R</i> ²	<i>ΔR</i> ²	<i>p.</i>	<i>95% CI</i>
Model 1			.044	.11	.053	
1. MOD	.82	.43				[-.06; 1.58]
Model 2			.044	.01	.790	
1. MOD	.81	.43				[-.08; 1.58]
2. RESP	.06	.21				[-0.36; 0.48]
Model 3			.045	.01	.789	
1. MOD	.83	.42				[-.06; 1.57]
2. RESP	.07	.22				[-0.38; 0.51]
3. MOD x RESP	-.22	.97				[-2.23; 1.72]

Discussie

Deze studie onderzocht de relatie tussen modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind. Daarnaast werd er gekeken of responsiviteit van ouders een buffer effect had op de relatie tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind. Hierbij was de verwachting dat een hogere mate van responsiviteit van ouders, het verband tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind zou afzwakken. Er bleek geen verband aanwezig te zijn tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind. Dit sluit niet aan bij eerdere onderzoeken waarbij er een verband werd gevonden tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind. Daarnaast had responsiviteit geen invloed op dit verband, wat niet overeenkomt met de verwachting.

Dit onderzoek vond geen verband tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouder en de vijandige attributiestijl van het kind. Dit komt overeen met onderzoek van onderzoek van Halligan, Cooper, Healy en Murray (2007) waarin het verband tussen de vijandige attributiestijl van de ouder en

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

het kind niet werd onderbouwd. Andere onderzoeken die dit verband ook onderzochten bevestigden het echter maar deels (MacBrayer, Milich & Hundley, 2003; Nelson, Mitchell & Yang, 2008). De uitkomsten van deze onderzoeken zijn echter tegenstrijdig met de theorieën die stellen dat dit verband wel zou bestaan (Dodge, 1986; Costanzo & Dix, 1983; Wilson & Herrnstein, 1985). Hierdoor blijft de verwachting bestaan dat dit verband aanwezig is maar huidig onderzoek nog niet in staat is geweest dit te bevestigen.

Dat het verband in eerder onderzoek niet werd aangetoond, kan verklaard worden vanuit de methode die gebruikt is bij deze onderzoeken. In deze onderzoeken is er namelijk enkel gekeken naar de vijandige attributiestijl van de ouder zonder dat hierbij door middel van observatie werd gekeken hoe deze tijdens interactie tussen ouder en kind (modeling) zichtbaar en van invloed was op de vijandige attributiestijl van het kind (Healy, Murray, Cooper, Hughes & Halligan, 2015). Een vijandige attributiestijl van de ouder zal in interactie met het kind namelijk op een andere manier zichtbaar kunnen zijn dan men aan de hand van bijvoorbeeld een vragenlijst zou veronderstellen. Door Zaslow en collega's (2006) werd vastgesteld dat wanneer er bij onderzoek naar de invloed van ouderfactoren op kindfactoren gebruik wordt gemaakt van directe observaties, in plaats van bijvoorbeeld vragenlijsten, dit de voorspellende waarde van ouderfactoren doet vergroten.

Ondanks dat er in dit onderzoek observatie gebruikt is, vond het geen ondersteuning voor de aanwezigheid van het verband tussen modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder en de vijandige attributiestijl van het kind. Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk.

Een eerste verklaring is dat de beperkte grootte van de steekproef de mogelijkheid van het vinden van kleine effecten verkleind heeft. Aangezien er in dit onderzoek sprake was van een kleine effectgrootte was de mogelijkheid voor het onderbouwen van het verband tussen modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder en de vijandige attributiestijl van het kind verkleind. Vervolgonderzoek bij een grotere steekproef zal de kans voor het vinden van een eventueel klein effect laten toenemen.

Een tweede verklaring is dat de vijandige attributiestijl van het kind en de modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder in dit onderzoek werd gemeten aan de hand van een prentenboek.

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

De betrouwbaarheid van dit instrument was laag. Hierdoor is het aannemelijk dat dit instrument niet precies genoeg de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind heeft kunnen meten waardoor er ruis is ontstaan. De betrouwbaarheid van een soortgelijk instrument zou vergroot kunnen worden door toevoeging van meer verhalen. In dit onderzoek is er echter voor gekozen om gebruik te maken van slechts vier verhalen gezien de beperkte aandachtsspanne van jonge kinderen. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen of de toevoeging van meer verhalen een gewenst of ongewenst effect heeft op de betrouwbaarheid van het instrument.

Concluderend; in dit onderzoek werd het verband tussen modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder en de vijandige attributiestijl van het kind niet ondersteund. Een verklaring hiervoor zou de beperkte grootte van de steekproef kunnen zijn, die de kans van het vinden van een klein effect verminderd. Ook de lage betrouwbaarheid van het meetinstrument, waarbij de nauwkeurigheid van het instrument afneemt, biedt een verklaring.

Daarnaast vond dit onderzoek geen onderbouwing voor de aanwezigheid van een buffereffect van responsiviteit van ouders op het verband tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder en de vijandige attributiestijl van het kind. Daarbij werden ook geen onderlinge correlaties gevonden. Een verklaring hiervoor kan gevonden worden bij het meetinstrument. De responsiviteit van ouders werd gemeten aan de hand van de subschaal responsiviteit van de Nijmeegse Opvoedings Vragenlijst (NOV) (Gerris, Vermulst, Van Boxtel, Janssens, Van Zutphen & Felling, 1993). De scores waren niet normaal verdeeld waarbij de gemiddelde score op 5.32 uitkwam, op een schaal van 1-6. Daarbij was er weinig spreiding in de scores aanwezig. Een verklaring voor de hoge gemiddelde scores en de lage spreiding zou kunnen liggen in de steekproef van dit onderzoek. Het gemiddelde opleidingsniveau van ouders lag hoger dan het landelijk gemiddelde en zou zo voor hogere gemiddelde scores op responsiviteit kunnen hebben geleid. Ondanks dat er in dit onderzoek geen effect van responsiviteit op dit verband is gevonden, blijft aannemelijk dat, zoals Nelson en Coyne (2008) ook stelden in hun onderzoek, positieve ouderschapsfactoren, zoals responsiviteit, als buffer kan fungeren op dit verband. In vervolgonderzoek zal er daarbij voor gekozen kunnen worden om bij selectie van de steekproef te controleren voor opleidingsniveau van ouders om zo meer normaal verdeelde scores van

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

responsiviteit te realiseren.

Hoewel er in dit onderzoek geen ondersteuning voor de verbanden is gevonden, biedt de toegepaste onderzoeksmethode meerwaarde aan toekomstig onderzoek. Onderzoek door middel van directe observatie vergroot namelijk de voorspellende waarde van ouderfactoren op kindfactoren (Zaslow et. al., 2006).

Er kleeft echter ook een beperking aan deze methode, namelijk de ambiguïteit van de situaties. Ondanks dat in dit onderzoek betracht werd de ambiguïteit van de afgebeelde situaties te waarborgen, kan bij ouders de indruk worden gewekt dat het prentenboek een bepaald thema kent. Zo gaven meerdere ouders na het onderzoek kenbaar dat ze het idee hadden dat het prentenboek over pesten ging. Hierbij zou dit de antwoordtendens van de ouders op een onwenselijke manier kunnen beïnvloeden. In het voorbeeld sprekend zou de ouder er voor kunnen kiezen om alle verhaaltjes aan de thematiek pesten te koppelen, wat zou kunnen resulteren in een hogere mate van modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder. In dit geval zou het echter niet zozeer een uitspraak doen over de modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder. Gezien de data is het echter aannemelijk dat de meting van de modeling van de vijandige attributiestijl van de ouder hierdoor niet is beïnvloed. Als hiervan sprake zou zijn geweest zouden er meer continu eenzijdige scores zichtbaar moeten zijn wat zou resulteren in veel zeer hoge en/of veel zeer lage totaalscores. Dit is echter niet het geval: er zijn niet opvallend veel ouders die bij geen of alle verhalen een vijandige attributie toepassen. In vervolgonderzoek zou het controleren voor wat ouders denken dat het thema van het prentenboek is echter de kans voor de ongewenste vertekening van resultaten verder verkleinen.

Gezien de geringe beperkingen van deze methode van onderzoek, wordt deze methode geadviseerd voor vervolgonderzoek. De toevoeging van observatie van de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders aan toekomstig onderzoek zal hierbij naar verwachting meer inzicht geven in de sterkte van het verband.

In dit onderzoek werd het verband tussen de modeling van de vijandige attributiestijl van ouders en de vijandige attributiestijl van het kind niet onderbouwd. Hierbij moet rekening worden gehouden met dat de beperkte grootte van de steekproef de mogelijkheid van het vinden van kleine effecten

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

verkleind heeft. Omdat de vijandige attributiestijl van het kind in verband staat met agressief gedrag (Dodge, 2006) en externaliserend probleemgedrag (De Castro, Veerman, Koops, Bosch en Monshouwer, 2002) zal echter ook het vinden van een klein effect, van de modeling van vijandige attributiestijl van ouders op de vijandige attributiestijl van het kind, wenselijk zijn. Hierbij zou het onderbouwen van dit verband belangrijke implicaties kunnen bieden voor bijvoorbeeld de preventie van gedragsproblemen bij jonge kinderen doordat de rol van modeling van gedrag door ouders meer belicht kan worden. Gezien de grote invloed van ouders op de sociale ontwikkeling van het kind, zal dit een groot effect kunnen hebben op het verminderen van de ontwikkeling van gedragsproblemen bij jonge kinderen. Echter zou het in preventie richten op het versterken van beschermende factoren ook mogelijk zijn. Hierbij zou het bevestigd zien van een buffereffect van responsiviteit van ouders op dit verband, richting kunnen geven aan deze vorm van preventie. Het zou daarbij de ouder kunnen stimuleren omdat er niet enkel aandacht is voor wat de ouder zou moeten veranderen in zijn/haar gedrag doordat er ook aandacht is voor wat de ouder mogelijk al goed doet in de opvoeding, namelijk het responsief reageren op het kind. Wanneer de invloed van responsiviteit op de sociale ontwikkeling van het kind vervolgens meer inzichtelijk wordt voor ouders dan zou dit ouders kunnen motiveren voor het verder ontwikkelen van responsief ouderschap.

Referenties

- Bickett, L. R., Milich, R., & Brown, R. T. (1996). Attributional styles of aggressive boys and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *24*, 457-472.
- Connell, C. M., & Prinz, R. J. (2002). The impact of childcare and parent–child interactions on school readiness and social skills development for low-income African American children. *Journal of School Psychology*, *40*, 177-193.
- Costanzo, P. R., & Dix, T. H. (1983). Beyond the information processed: Socialization in the development of attributional processes. In E.T. Higgins, D. N. Ruble & W. W. Hartup (Ed.), *Social cognition and social development: A sociocultural perspective* (pp. 63–81). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, *115*, 74–101.
- Crick, N. R., & Ladd, G. W. (1993). Children's perceptions of their peer experiences: attributions, loneliness, social avoidance, and social anxiety. *Developmental Psychology*, *29*, 244–254.
- De Castro, B. O., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., & Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: A meta-analysis. *Child Development*, *73*, 916-934.
- Domitrovich, C. E., & Bierman, K. L. (2001). Parenting practices and child social adjustment: multiple pathways of influence. *Merrill-Palmer Quarterly*, *47*, 235–263.
- Dodge, K.A. (1986). A social information processing model of social competence in children. In M. Perlmutter (Ed.), *The Minnesota Symposium on Child Psychology: Vol. 18. Cognitive perspectives on children's social and behavioral development* (pp. 77-125). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior. *Child Development*, *51*, 162–170.
- Dodge, K. A. (2006). Translational science in action: Hostile attributional style and the development

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

- of aggressive behavior problems. *Development and Psychopathology*, 18, 791-814.
- Dodge, K. A., Coie, J. D., & Lynam, D. (2006). Aggression and antisocial behavior in youth. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (p. 719–788). New York: Wiley.
- Dodge, K. A., & Frame, C. L. (1982). Social cognitive biases and deficits in aggressive boys. *Child Development*, 53, 620–635.
- Dodge, K. A., Murphy, R. R., & Buchsbaum, K. (1984). The assessment of intention-cue detection skills in children: Implications for developmental psychopathology. *Child Development*, 55, 163–173.
- Gerris, J. R. M., Vermulst, A. A., Van Boxtel, D. A. A. M., Janssens, J. M. A. M., Van Zutphen, R. A. H., & Felling, A. J. A. (1993). *Parenting in Dutch families: A representative description of Dutch family life in terms of validated concepts representing characteristics of parents, children, the family a system, and parental socio-cultural value orientations*. Nijmegen: University of Nijmegen, Institute of Family Studies.
- Halligan, S. L., Cooper, P. J., Healy, S. J., & Murray, L. (2007). The attribution of hostile intent in mothers, fathers and their children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 594-604.
- Healy, S. J., Murray, L., Cooper, P. J., Hughes, C., & Halligan, S. L. (2015). A longitudinal investigation of maternal influences on the development of child hostile attributions and aggression. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44, 80-92.
- IBM Corporation. (2013). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 22.0*. New York: Armonk.
- Landry, S. H., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2006). Responsive parenting: Establishing early foundations for social, communication, and independent problem-solving skills. *Developmental Psychology*, 42, 627-642.
- Landry, S. H., Smith, K. E., Swank, P. R., Assel, M. A., & Vellet, S. (2001). Does early responsive parenting have a special importance for children's development or is consistency across early childhood necessary? *Developmental Psychology*, 37, 387-403.
- MacBrayer, E. K., Milich, R., & Hundley, M. (2003). Attributional biases in aggressive children and

VIJANDIGE ATTRIBUTIESTIJL VAN KLEUTERS

their mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 698-708.

Nelson, D. A., & Coyne, S. M. (2008). Children's intent attributions and feelings of distress:

Associations with maternal and paternal parenting practices. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 223-237.

Nelson, D. A., Mitchell, C., & Yang, C. (2008). Intent attributions and aggression: A study of children and their parents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 793-806.

Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit, G. S. (1992) Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive information processing style. *Child Development*, 63, 1321-1335.

Wilson, J. Q., & Herrnstein, R. J. (1985). *Crime and human nature*. New York: Simon and Schuster.

Zaslow, M. J., Weinfield, N. S., Gallagher, M., Hair, E. C., Ogawa, J. R., Egeland, B. & De Temple, J. M. (2006). Longitudinal prediction of child outcomes from differing measures of parenting in a low-income sample. *Developmental Psychology*, 42, 27-37.